

Kiparske likovne aktivnosti u vrtićima - Portret

Novak, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:661819>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**KRISTINA NOVAK
ZAVRŠNI RAD**

**KIPARSKE LIKOVNE AKTIVNOSTI U
VRTIĆIMA – PORTRET**

Čakovec, srpanj 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)**

PREDMET: METODIKA LIKOVNE KULTURE

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Kristina Novak

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: KIPARSKE LIKOVNE AKTIVNOSTI U
VRTIĆIMA – PORTRET**

MENTOR: izv. prof. mr. art. Kristina Horvat Blažinović

Čakovec, srpanj 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. OBLIKOVANJE VOLUMENA U PROSTORU	5
2.1. Osnovna svojstva volumena	5
2.1.1. Puna plastika	5
2.1.2. Reljef	7
2.2. Elementi kiparskog djela	8
2.3. Glina kao kiparska tehnika	9
3. PORTRET U KIPARSTVU – POVIJEST PORTRETA U KIPARSTVU	13
3.1. Prapovijest, Egipat i Mezopotamija	14
3.2. Antika - Grčka i Rim	16
3.3. Srednji vijek.....	18
3.4. Renesansa i barok	19
3.5. Moderno doba.....	20
3.6. Portretno kiparstvo u Hrvatskoj.....	22
4. PRAKTIČNI DIO – LIKOVNA AKTIVNOST U VRTIĆU.....	26
4.1. Glina – najvažnija kiparska tehnika u radu s djecom	26
4.2. Oblikovanje glinom	27
4.3. Priprema za likovnu aktivnost	29
4.4. Motivacija i najava zadatka	30
4.5. Realizacija likovne aktivnosti.....	33
5. DJEČJI LIKOVNI RADOVI	36
5.1. Zaključna misao.....	41
6. ZAKLJUČAK	42
LITERATURA.....	43
POPIS SLIKA	45
ŽIVOTOPIS	49
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	50

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se portretom u grani likovne umjetnosti koja se zove kiparstvo. U prvom dijelu rada obrađeni su svi elementi kiparskog djela te su navedene kiparske tehnike. U radu je pobliže opisana glina kao kiparska tehnika koja je korištena u radu s djecom u likovnoj aktivnosti. Također, u radu je prikazan portret u kiparstvu kroz čitavu povijesti likovne umjetnosti – od prapovijesti do modernog doba.

Drugi dio rada bavi se likovnom aktivnošću uporabom gline u dječjem vrtiću. Najprije su pobliže opisane karakteristike likovnog oblikovanja glinom kod djece predškolske dobi. Likovna aktivnost „Moj najbolji prijatelj“ održana je u dvjema vrtićkim skupinama, s ukupno 40 djece u dobi od 3,5 do 7 godina. Djeca su glinom izrađivala kiparske portrete svog najboljeg prijatelja iz vrtića. U nastalim likovnim radovima potvrđene su karakteristike dječjih likovnih radova koje se mogu pronaći u literaturi.

Ključne riječi: kiparstvo, volumen, portret, glina, dijete

SUMMARY

This paper deals with the portrait of the branch of art called sculpture. In the first part of the paper all the elements of sculptural piece are dealt with and the sculptural techniques are listed. The paper describes clay as a sculptural technique used in working with children in art activities more specifically. Also, the paper presents a portrait in sculpture throughout the history of fine arts - from prehistoric to modern times.

The second part of the paper deals with clay art activity in kindergarten. First, the characteristics of clay art design in preschool children are described in more details. The art activity "My best friend" was held in two kindergarten groups, with a total of 40 children aged 3.5 to 7 years. The children used clay to make sculptural portraits of their best friend from the kindergarten. The resulting art works confirm the characteristics of children's art works that can be found in the literature.

Key words: Sculpture, volume, portrait, clay, child

1. UVOD

Spoznajući svijet, dijete ima neprestanu potrebu za istraživanjem, otkrivanjem i doživljavanjem svijeta različitim osjetilima. Dijete želi upoznati okolinu, razumjeti ju, želi otkriti i spoznati odnose među predmetima u okolini. Ono sve to radi kroz igru koja mu omogućuje slobodan izbor sadržaja i nesputano istraživanje.

Svijet dječjeg likovnog stvaralaštva fascinantno je područje, puno neočekivanog i nepredvidivog. Način na koji djeca stvaraju od svoje najranije dobi svojom svježinom i autentičnošću nadmašuje sva očekivanja, naravno, pod uvjetom da smo ga sposobni prihvatiti u njegovoj izvornosti. (Balić-Šimrak, 2011, str. 2).

Dijete istražuje i tijekom igre likovnim materijalima te je u toj igri ono istovremeno i umjetnik i istraživač. Djeca u predškolskim ustanovama često koriste kiparske materijale u igri i likovnom stvaranju. „Taktilnost kiparskog oblikovanja odličan je primjer osjetilnog istraživanja.“ (Beneta i sur., 2011, str. 30). Vrlo podatan kiparski materijal koji djetetu omogućuje spontano istraživanje je glina. Već vrlo malo dijete, kad se pred njega stavi komad gline, svojim prstićima gnječi glinu, pritišće, plješće po njoj, utiskuje prstiće u nju, razvlači, savija i trga, a ona mu se lijepi za prstiće te ju pokušava skinuti s njih. Kad je dijete malo starije, ono glinu oblikuje i modelira na različite načine. Prema Došen Dobud (1995), istraživanje i oblikovanje međusobno se uvjetuju i isprepliću jer je i tijekom oblikovanja potrebno naknadno ispitati i provjeriti neki detalj ili riješiti pitanje međuodnosa.

Prema Beneta i sur. (2011), rad s glinom ili nekom drugom kiparskom tehnikom djeci predstavlja prirodan i spontan način izražavanja. U predškolskoj dobi ona prstićima lakše oblikuju ono što vide ili žele predočiti nekom drugom. Djecu je potrebno poticati na samostalno istraživanje i doživljavanje gline. „Kada ne dobiju upute, djeci ne preostaje ništa drugo nego da sve pronađu sama, a to znači intenzivno angažiranje i doživljavanje, što je uvjet likovnog izražavanja i stvaranja.“ (Belamarić, 1986, str. 201). Glina je vrlo podatan, mekani i pokretljiv materijal i u radu s njom ne može se pogriješiti jer zapravo se jednim pokretom mogu ukloniti svi nedostaci i može se vrlo brzo oblikovati iz jednog oblika u drugi. Zbog toga jača dječje samopouzdanje, djecu opušta i smiruje, potiče znatiželju, kreativnost, sposobnost opažanja i koncentraciju. Također, stimulira osjetila, potiče razvoj fine

motorike, razvoj koordinacije oko - ruka i razvoj spretnosti. Zbog svog mekanog i plastičnog karaktera, glina je najprimjerenija kiparska tehnika u dječjim vrtićima

Cilj je ovog rada utvrditi na koje se sve načine djeca mogu izražavati glinom, utvrditi sličnosti i razlike kod pojedine djece u modeliranju glinom te analizirati karakteristike dječjih likovnih radova glinom u različitim dobnim skupinama kod oblikovanja ljudskog lika. Praktični dio ovoga završnog rada odnosi se na likovne aktivnosti koje su provedene u Dječjem vrtiću „Zvezdica“ u Nedelišću u srednjoj i starijoj dobnj skupini, odnosno s djecom u dobi od 3,5 do 7 godina. Pretpostavlja se da će se u praktičnom dijelu potvrditi činjenice iz teorijskog dijela vezane uz karakteristike dječjeg rada s glinom.

2. OBLIKOVANJE VOLUMENA U PROSTORU

2.1. Osnovna svojstva volumena

Sve ono što nas okružuje nekakav je prostor. „Prostor je stvarnost u kojoj se krećemo i u kojoj živimo.“ (Jakubin, 1999, str. 76). On ima tri dimenzije: širinu, visinu i dubinu. Kao četvrtu dimenziju prostora može se navesti i vrijeme jer je ono potrebno za „kretanje kroz prostor i njegovo sagledavanje i doživljavanje.“ (Jakubin, 1999, str. 76). U prostoru u kojem se krećemo nalaze se razni prostorni oblici koji imaju svoj obujam i zapremninu. Ti prostorni oblici drugim riječima nazivaju se volumeni. Marijan Jakubin (1999) u svojoj knjizi *Likovni jezik i likovne tehnike* navodi da svaki oblik, odnosno volumen, može imati svoj unutrašnji ili prazan prostor ili može biti ispunjen, zbijen nekom materijom i takav se naziva masa.

Jakubin (1999) navodi da se volumen dijeli na punu plastiku i reljef koje smatra ujedno i osnovnim svojstvima volumena. Njegova ostala svojstva proizlaze iz odnosa mase i prostora. Tako volumen može biti puni, prazni, prošupljen, jednostavan, složen, obli, uglati, mali, veliki, jedinstven, statičan, dinamičan, raščlanjen ili usmjeren u različitim smjerovima.

2.1.1. Puna plastika

„Pojam plastika-plastičko dolazi od grčke riječi *plasso* što znači tvorim, oblikujem.“ (Jakubin, 1999, str. 61). Punu plastiku možemo podijeliti na kip ili statuu i na mobil. To su zapravo tijela koja možemo obići, možemo ih sagledati i analizirati sa svih strana. Statua je pričvršćena na podlogu, odnosno na tlo, dok je mobil „pokretno prostorno tijelo koje se pokreće strujanjem zraka ili nekom drugom energijom.“ (Jakubin, 1999, str. 66). Mobil je neznatne mase i sastavljen je od ploha različitog karaktera i podrijetla povezanih žicama ili koncima koji postaju nevidljivi u pokretanju. „Plohe koje se u prostoru kreću, pogotovo ako je kretanje brže, u našem oku stvaraju iluziju određenih tijela u prostoru.“ (Jakubin, 1999, str. 66).

Masa i prostor mogu biti u različitim odnosima. Prostor može ulaziti u masu ili izlaziti iz nje. Jakubin (1999), s obzirom na odnos mase i prostora, punu plastiku dijeli na monolitnu masu, udubljeno-ispupčenu masu, prošupljenu masu, plošno istanjenu masu i linijski istanjenu masu.

Monolitna ili apsolutna masa označava volumen koji je izrađen iz jednog komada, u potpunosti je zatvoren i ispunjen, cjelovit i jedinstven te zbijen. Prostor ga potpuno obavlja i ni malo ne ulazi u njega.

Udubljeno-ispupčena masa još se naziva i konkavno-konveksna masa. Ona zapravo nastaje kada narušimo apsolutni oblik odnosno kada napravimo udubljenje ili ispupčenje na apsolutnoj masi. Prostor ulazi u udubljene dijelove, dok ispupčeni dijelovi ulaze u prostor.

Prošupljena masa nastaje kada prostor prodre duboko u masu i stvori rupe ili šupljine u masi. Masa se sve više smanjuje, a prostor preuzima važniju ulogu. Rupe i šupljine u skulpturi, koje su pažljivo oblikovane kao i čvrsti oblici i jednake su važnosti za cjelokupni dizajn, ponekad se nazivaju i negativnim volumenom.¹ (Rogers, 2019).

Plošno istanjena masa ona je koja je istanjena u tanke plohe. Te plohe oblikuju i dijele prostor i raščlanjuju ga. Ovdje se masa još više smanjuje, a prostor prevladava.

Linijski istanjena masa istanjena je u potpuno tanke valjčiče koji podsjećaju na crte. Oblici nastali od takve mase zovu se trodimenzionalni linijski oblici. To su zapravo prostorni crteži koji nastaju od prostornih linija.

Slika 1. Brancusi, C., *Torzo mlade djevojke*, 1922, kalcit; monolitna masa.

Slika 2. Sasaki, M., *Oblik i bez oblika No.2*, 2020, drvo (žuti cedar); udubljeno-ispupčena masa.

¹ „Holes and cavities in sculpture, which are as carefully shaped as the solid forms and are of equal importance to the overall design, are sometimes referred to as negative volumes.“ (Rogers, 2019)

Slika 3. Hepworth, B., *Ovalna skulptura (No. 2)*, 1943, gips na drvenoj podlozi; prošupljena masa.

Slika 4. Nagae, S., *Ljepota u obliku*, 2014, porculan; plošno istanjena masa.

Slika 5. Bullivant, B., *Skulptura konja od žice*, 2011, žica; linijski istanjena masa.

2.1.2. Reljef

U likovnoj umjetnosti reljef (franc. *relief*), prema Jakubinu (1999), grana je kiparstva koja označava volumen, odnosno ispupčenja i udubljenja koja se oblikuju na plohi. „U širem smislu riječi reljefom se smatraju svi figurativni i ornamentalni oblici nanoseni na površinu nekoga predmeta, najčešće zbog njezina ukrašavanja.“ (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2020).

Jakubin (1999), prema visini izbočenja, reljef dijeli na visoki, niski i uleknuti. Visoki reljef sastoji se od velikih izbočenja koja su djelomično vezana na podlogu i sličan je punoj plastici. Ulazi u prostor, a prostor ulazi kroz oblike do podloge. Za razliku od visokog reljefa, niski reljef sastoji se od vrlo niskih izbočenja, skoro je dvodimenzionalan i promatra se kao slika. „Volumen izlazi neznatno u prostor, a prostor samo plitko ulazi u volumen.“ (Jakubin, 1999, str 68). Posljednji, uleknuti

reljef još se zove i duborez. To je reljef koji je udubljen, urezan ili uklesan u neku plohu i nema izbočenja, već samo udubljenja.

Slika 6. Vladec, R., 5. *Ulanska pukovnija u Varaždinu*, 1912, bronca; niski reljef.

2.2. Elementi kiparskog djela

Iako je priroda ta koja stvara većinu volumena, njih može stvarati i sam čovjek koristeći svoje ruke i razna pomagala. Grana likovne umjetnosti koja se bavi oblikovanjem volumena naziva se kiparstvo, odnosno skulptura ili plastika. Kiparstvo je „likovno izražavanje trodimenzionalnim oblicima i tijelima – oblikovanim, klesanim, rezanim, lijevanim ili sastavljenim od elemenata u čvrstom materijalu...“ (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2020). Prema Jakubinu (1999), kiparstvo je čovjekovo likovno stvaralaštvo vezano uz oblikovanje volumena.

Tri najvažnija likovna elementa u kiparstvu, volumen, masa i prostor, već su navedeni i opisani. Svaka skulptura izrađena je od materijalne tvari koja ima masu i volumen i postoji u trodimenzionalnom prostoru.² (Rogers, 2019). U preostale likovne elemente u kiparstvu mogu se ubrojiti crta, ploha i površina, svjetlo – sjena te boja.

Linije u kiparstvu predstavljaju granicu između same skulpture, odnosno između volumena i prostora. „One mogu biti čiste i jednostavne ili pak izlomljene i isprekidane.“ (kiparstvo.wordpress.com). Isto tako, cijela skulptura može biti izrađena od prostornih linija koje zapravo čine prostorni crtež. Kakve će biti linije na

² „All sculpture is made of a material substance that has mass and exists in three-dimensional space.“ (Rogers, 2019)

skulpturi određuje obrada površine te skulpture. Kakva će biti površina, odnosno tekstura te skulpture određuju svojstva materijala od kojih je skulptura načinjena ili kipareva obrada površine. Kipar površinu može ostaviti rustikalnom, grubom, hrapavom ili neravnom, a može ju i fino obraditi i uglačati. Površina sadrži i definira unutarnju strukturu masa skulpture i to je dio skulpture koji ulazi u odnos s vanjskim prostorom.³ (Rogers, 2019). Tako zaobljenim i glatkim površinama kipari često prikazuju punoću i zatvorenost oblika, ravnim površinama prikazuju krutost i statičnost oblika, a neravnim površinama, s udubljenjima i ispupčenjima, prikazuju nemir, dinamičnost itd. Ta površina stvara i igru svjetla i sjene na skulpturama. Glatke površine stvaraju skoro neprimjetne prijelaze iz svjetla u sjenu dok hrapave i neravne površine stvaraju velike kontraste između svjetla i sjene. Osim toga, raspodjela svjetla i sjene u oblicima ovisi o smjeru i intenzitetu svjetlosti iz vanjskih izvora.⁴ (Rogers, 2019). Zbog toga kipar mora unaprijed promišljati o tome gdje će kasnije postaviti svoju skulpturu kako bi karakter skulpture došao do svog punog izražaja.

Boja je još jedan likovni element u kiparstvu. Na skulpturama najčešće ostaje onakva kakva je proizašla iz materijala kojim je skulptura izrađena – bijela u mramoru, smeđe-zelena u bronci, smeđa u drvu itd. No, skulptura može biti i obojana, ovisno o njezinu karakteru i značenju.

2.3. Glina kao kiparska tehnika

Oblikovanje prostora u kojem se krećemo i u kojem živimo i volumena, koji se nalaze unutar njega u likovnoj umjetnosti, odnosi se na prostorno-plastičko oblikovanje. Prema Jakubinu (1999), tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja dijele se na kiparske i na arhitektonske. Ovaj rad bavi se kiparskim tehnikama i to prvenstveno glinom.

³ „A surface has, so to speak, two aspects: it contains and defines the internal structure of the masses of the sculpture, and it is the part of the sculpture that enters into relations with external space.“ (Rogers, 2019)

⁴ „The distribution of light and shade over the forms of his work depends upon the direction and intensity of light from external sources.“ (Rogers, 2019)

Peić (1991) u svojoj knjizi *Pristup likovnom djelu* kiparske materijale dijeli u tri skupine. Prva su skupina meki, pokretljivi materijali u koje se ubrajaju glina, vosak, plastelin, majolika i porculan. Drugu skupinu čine meki, nepokretljivi materijali u koje se ubrajaju drvo, bjelokost i razne vrste kamena pješčara i krečnjaka. Treću skupinu čine tvrdi, nepokretljivi materijali poput mramora, bazalta, serpentita, porfira itd. koji predstavljaju eruptivno kamenje.

Posebnost je kiparskih tehnika u strukturi materijala. (...) Jedni su kiparski materijali tako meki da im ruka kiparova može miješanjem za čas promijeniti oblik, a drugi su tako tvrdi da se u njima može stvoriti oblik jedino nožem ili dlijetom. (Peić, 1991, str. 89)

Navedeni kiparski materijali ne oblikuju se na isti način, već ovise upravo o tome jesu li meki ili tvrdi, pokretljivi ili nepokretljivi. Tako ti materijali mogu biti rezbareni, modelirani, oblikovani (tesani, klesani), lijevani, kovani, zavareni, šivani, sastavljeni ili na drugi način oblikovani i kombinirani.⁵ (Rogers, 2019). U ovom radu bit će riječ prvenstveno o glini, s obzirom da se praktični dio ovog rada odnosi na dječji rad s glinom.

„Glina je fino-zrnata vrsta zemlje koja nastaje raspadanjem stijena, posebno stijena nazvanih glinenac.“ (Jakubin, 1999, str. 209). Glina je zapravo blato koje se može najčešće pronaći na obalama rijeka i potoka ili uz seoske puteve. Prema Jakubinu (1999), postoji više vrsta gline koje se mogu podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine primarne gline odnosno kaolin. Iz nje se izrađuje porculan pa se naziva još i porculanska zemlja. „I on je zemlja, samo finija i pečena na mnogo većoj temperaturi koja mu daje ono po čemu se bitno razlikuje od terakote i drugih kiparskih materijala kojima je porijeklo u zemljanoj strukturi: sjaj.“ (Peić, 1991, str. 92).

Drugu skupinu čine sekundarne gline koje se još zovu ilovače, lončarske gline i taložne gline. Te vrste nastaju „miješanjem i taloženjem kalcija, magnezija i željeznih oksida.“ (Jakubin, 1999, str. 209). Takve gline mogu biti različitih kvaliteta. Kvaliteta gline očituje se u njezinoj boji. Kvalitetna je glina sive, svijetlosive, žute i plave boje, a ona manje kvalitetna smeđe je ili crvene boje jer u sebi sadrži puno željeznog hidroksida.

⁵ „Materials may be carved, modeled, molded, cast, wrought, welded, sewn, assembled, or otherwise shaped and combined.“ (Rogers, 2019)

Jakubin (1999) u knjizi *Likovni jezik i likovne tehnike* navodi načine oblikovanja glinom. Prije samog početka rada glinu treba dobro promijesiti rukama sve dok se više ne lijepi za dlanove. „Osnovna tehnika rada glinom zove se modeliranje. Sama riječ modelacija znači oblikovanje.“ (Jakubin, 1999, str. 209).

Peić (1991) navodi da u kiparskom postupku postoje dva načina rada. Prvi se sastoji u dodavanju, a drugi u oduzimanju materijala. Slično navodi i Jakubin (1999) koji tvrdi da postoji više načina na koje se glina može modelirati, poput modeliranja iz jedne mase, oduzimanja od mase i dodavanja, odnosno građenja oblika. Kod modeliranja iz jedne mase, prstima se jedan komad gline oblikuje gnječenjem, savijanjem, izvlačenjem, utiskivanjem ili prošupljivanjem. Kod oduzimanja od mase, na jednom se komadu gline nožićima, štapićima, daščicama prave udubljenja ili prošupljenja. „Tako volumen postaje raščlanjen, a prostor ulazi u njega, prolazi kroz njega, čime postaje aktivni sastavni dio volumena.“ (Jakubin, 1999, str. 210). Kod dodavanja, odnosno građenja oblika, manji oblici slažu se u jednu cjelinu, spajaju se utiskivanjem gline ili dodavanjem na spojeve sitnih čestica gline, odnosno ljepila od gline i vode koji se utiskuju ili utrljavaju na spoj.

Glina je materijal koji je vrlo mekan, omogućuje umjetniku razne intervencije u njoj i različite načine oblikovanja. Vrlo mekani i plastični karakter gline umjetniku omogućuje vrlo raznoliku obradu njezine površine. U nju se vrlo lako može ubadati, utiskivati, grepsti s raznim pomagalicama poput čačkalica, daščica, metalnih šiljaka. „Tako možemo ostvariti likovno bogate teksture od glatkih do raznoliko hrapavih.“ (Jakubin, 1999, str. 211).

Ima, naime, kipara kao što su bili stari kineski terakotisti koji su u svojoj umjetničkoj profinjenosti išli tako daleko da se nisu zadovoljavali da se glina potpuno prepušta njihovoj ruci kada su je preokretali iz jednog oblika u drugi, nego su tražili nešto još senzibilnije. Oni su željeli da glina bude tako podatna da u svoju strukturu zaustavi ne samo oblik njihove zamisli, nego čak da zabilježi i onu nervozu, tempo ruke koja je tu zamisao oblikovala ili modelirala. (Peić, 1991, str. 91).

Jakubin (1999) navodi kako je glina materijal koji se, kad se osuši, može upotrijebiti više puta tako da se zalije vodom. Također, ako rad nije dovršen, glinu se može zamotati u mokru krpu ili plastičnu vrećicu kako se ne bi skrutila. Glinu je potrebno sušiti neko vrijeme na zraku kad se modeliranje dovrši. Glina se može i peći u posebnim pećima. Kada se peče na temperaturama između 700 i 1400°C podvrgava

se nepovratnim strukturnim promjenama koje ga čine trajno tvrdim i izuzetno izdržljivim.⁶ (Rogers, 2019). Ostale su kiparske tehnike, koje kipari najčešće koriste u svom radu, drvo, kamen, bronca, gips i bjelokost.

⁶ „When fired to temperatures of between 700 and 1,400 °C (1,300 and 2,600 °F), it undergoes irreversible structural changes that make it permanently hard and extremely durable.“ (Rogers, 2019)

3. PORTRET U KIPARSTVU – POVIJEST PORTRETA U KIPARSTVU

Jedan od najznačajnijih motiva, kroz čitavu povijest likovne umjetnosti, motiv je ljudskog lika. Kao i motiv cjelokupnog ljudskog tijela, vrlo je značajan i motiv ljudske glave. „Ljudska glava, naime, pruža bogatu mogućnost razvijanja likovnog teksta osnovanog na crti, boji i volumenu.“ (Peić, 1991, str. 184). Uz sam motiv glave, umjetnicima je bitan i karakter osobe koja je prikazana. Takav prikaz zove se portret. Portret je „prikaz određene osobe s njezinim fizičkim obilježjima i psihičkim izrazom.“ (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2020).

Peić (1991) navodi da postoje tri vrste portreta, a to su: idealni, naturalistički i realni. U idealnom portretu istaknuto je proporcionalno, a zanemareno neproporcionalno. S druge strane, u naturalističkom portretu istaknuto je neproporcionalno, a zanemareno proporcionalno dok je u realnom postignuta veza između proporcionalnog i neproporcionalnog. Po formalno-sadržajnom značenju može biti reprezentativan ili intiman; reprezentativni su portreti po dvorovima i rezidencijama i portretni kipovi u crkvama (nadgrobni spomenici), na trgovima i drugim javnim mjestima. (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2020).

Richard Brilliant (1991) u svojoj knjizi *Portraiture* navodi kako je ono što portretima omogućuje izvanredan dojam u našoj mašti oscilacija između umjetničkog predmeta i ljudskog subjekta koja je vrlo osobno predstavljena. U portretu vrlo je važno prikazati direktan odnos tog portreta i ljudskog originala. Taj vitalni odnos portreta i njegovog predmeta reprezentacije izravno odražava društvenu dimenziju ljudskog života kao polje djelovanja među osobama, s vlastitim repertoarom signala i poruka.⁷ (Brilliant, 1991). Brilliant (1991) navodi kako portreti reflektiraju društvenu stvarnost i definirani su kategorijama dobi, spola, rase, tjelesne ljepote, zanimanja, društvenog i građanskog statusa i klase.

⁷ „This vital relationship between the portrait and its object of representation directly reflects the social dimension of human life as a field of action among persons, with its own repertoire of signals and messages.“ (Brilliant, 1991. str. 8)

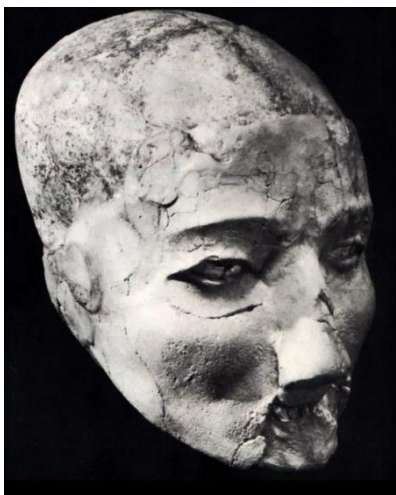
3.1. Prapovijest, Egipat i Mezopotamija

Od svog postanka, od prapovijesti, čovjek se zapravo bavi likovnom umjetnošću. Još u prapovijesnom dobu ljudi su u špiljama na kamenim površinama slikali ili klesali razne prikaze, najčešće životinja. Početci kiparstva sežu u starije kameno doba, otprilike od 40000. do 10000. g. pr. Kr. (Janson i Janson, 2003, str. 51) kada su špiljski ljudi u špiljama klesali i urezivali reljefe u kamene zidove. Prvi prikazi ljudskog lika, iz mlađeg kamenog doba, bile su tzv. venere koje su se smatrale kipovima plodnosti. Janson i Janson (2003) navode da se prvi kipovi ljudskih glava, odnosno prvi portreti nastali oko 7000. g. pr. Kr. javljaju u pretpovijesnom Jerihonu. Te ljudske lubanje bile su izvedene u obojenom gipsu i, umjesto očiju, sadržavale su komadiće morskih školjki i pokazivale su izraziti napredak u umjetnosti te su bile „prvi glasnici portretiranja kao zasebne pojave, neprestano prisutne do propasti rimskog carstva.“ (Janson i Janson, 2003, str. 54). Te gipsane ljudske glave bile su izložene iznad zemlje dok je ostali dio tijela bio ukopan ispod poda. Na ovaj način bila je osigurana stalna prisutnost predaka.

Janson i Janson (2003) navode da se kiparstvo uvelike počelo razvijati u egipatskoj Staroj državi koja je nastala ubrzo nakon 3000. g. pr. Kr. i da su najveća slava egipatske umjetnosti portretirani kipovi iz pogrebnih hramova i grobnica. Tijelo tih portreta bilo je čvrsto, snažno, idealizirano i statično, dok je lice odavalo individualne osobine lika i bilo realističnije prikazano. Oči su ponekad bile naglašene svjetlucavim kvarcom. U to vrijeme u Egiptu javlja se i portretno poprsje. Janson i Janson (2003) poprsje vezira Ankh-hafa iz Gize smatraju jednim od najboljih portreta svih vremena. Također, navode kako se u egipatskoj Srednjoj državi nastavlja portretiranje čovjeka, no ovaj put u izmijenjenom obliku. Portreti lica u potpunosti su realistični i „lišeni kraljevskih atributa.“ (Janson i Janson, 2003, str. 71). Nova egipatska država također donosi promjene u portretiranju u kiparstvu. Najznačajniji su portreti u ovom dobu niskoreljefni portret Ekhnatona te portret kraljice Nefertiti klesani iz vapnenca. Janson i Janson (2003) navode kako taj stil karakteriziraju podatniji i opušteniji obrisi i plastični oblici koji su posve negeometrijski u izrazu.

Janson i Janson (2003) navode kako se između 3000. i 3500. g. pr. Kr. u dolini Mezopotamije javlja nova civilizacija – Sumerani. Također su pridavali važnost

kiparstvu, a jedan od portreta pronađenih u gradu Uruku ženska je glava isklesana u vapnencu koja je vrlo slična djelima egipatske umjetnosti i koju karakteriziraju „meke obline obraza, otmjene zaobljene linije usta i miran pogled krupnih očiju...” (Janson i Janson, 2003, str. 80) Janson i Janson (2003) navode da su u gradu Akadu (2340. – 2180. g. pr. Kr.) počeli vladati prvi kraljevi te se sumerska umjetnost suočila sa slavljenjem vladarove osobe i izradom veličanstvenih portreta kraljeva.

Slika 7. Gipsana lubanja iz Jerihona, oko 700. g. pr. Kr.

Slika 8. Poprsje vezira Ankh-hafa, oko 2520. g. pr. Kr., vapnenac.

Slika 9. Nefertiti, oko 1345. g. pr. Kr., vapnenac.

Slika 10. Ženska maska iz Uruka, oko 3000-2900. g. pr. Kr., vapnenac.

3.2. Antika - Grčka i Rim

Kiparstvo, a posebice kiparstvo ljudskog lika, pravi procvat doživljava u vrijeme antičke Grčke, osobito nakon 800. g. pr. Kr. Janson i Janson (2003) navode da su u najranijem, arhaiskom razdoblju, bili kruti, pojednostavljeni, a lica su im bila slična maskama. Većinu kipova izrađivali su od mramora. Na glavama kipova često se javlja osmijeh koji zapravo nema nikakvo psihološko značenje, već on predstavlja znak života. Na licima su naglašene obline, a kosa i brada vrlo su bogate.

U klasičnom razdoblju antičke Grčke taj osmijeh zamijenjen je ozbiljnošću u izrazu lica i zamišljenošću. Za razliku od tijela koje je u grčkim kipovima izrazito idealizirano i atletski prikazano, glava je još uvijek vrlo realistična. Na licima kasnijih grčkih kipova često je prikazivan i *pathos*, odnosno patnja. U kasnijem klasičnom razdoblju glava je prožeta mekoćom, izgleda nježno i opušteno dok oči gledaju u daljinu. Iako su prikazi ljudskog lika bili izrazito česti od početka grčke umjetnosti, portreti su se počeli izrađivati tek kasnije. Prema Jansonu i Jansonu (2003), individualni portreti u klasičnoj su grčkoj umjetnosti bili nezamislivi jer je ona težila bezvremenskom savršenstvu, a portretiranje je postalo važno tek u helenističkom razdoblju. Pogled u daljinu zamjenjuje zabrinut izraz lica i *pathos*. Crte lica još su uvijek meke, mlohave, a usta nesigurna. Portreti vladara prikazivani su u reljefu na kovanom novcu. Najčešće su ti vladari bili prikazivani u profilu. Janson i Janson (2003) navode da su grčki portreti utjecali na portrete Etruščana koji su na područje apeninskog poluotoka došli oko 1200. g. pr. Kr. Prvi portreti Etruščana bili su pogrebni portreti grube izrade. Najbolji portreti bile su glave brončanih kipova među kojima se ističe *Portret dječaka* gdje „čvrsto modeliranje daje posebnu dojmljivost osjećajnim ustima i blagim melankoličnim očima.“ (Janson i Janson, 2003, str. 174) .

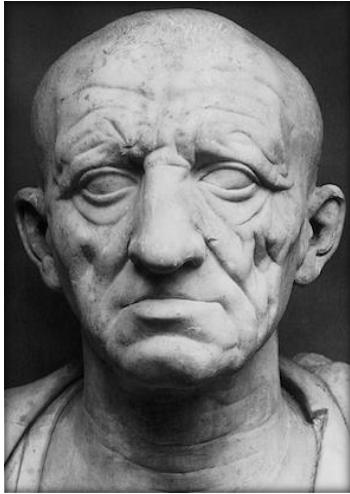

Slika 11. Rampinova glava, oko 560. g. pr. Kr., mramor.

Slika 12. Portret dječaka, oko 330. g. pr. Kr., bronca.

Pod utjecajem grčke umjetnosti razvijala se i rimska umjetnost, no Rimljani nisu u potpunosti kopirali Grke, već su zapravo samo prilagođavali grčka djela iz svih razdoblja. Na rimskim portretima lica su prikazana realistično i vrlo detaljno. Prikazana je osobnost Rimljana - „stroga, gruba, željezne volje i odanu dužnosti“ (Janson i Janson, 2003, str. 189), takva kakvom su se Rimljani prikazivali. Janson i Janson (2003) navode kako su Rimljani izrađivali voštane maske lica umrlog oca i spremali ih u svetišta ili obiteljske oltare, no one nisu bile vječne zbog materijala iz kojeg su bile izrađene. Tek kasnije počeli su se izrađivati takvi portreti u mramoru. Janson i Janson (2003) navode kako su u razdoblju Rimskog Carstva (27. g. pr. Kr – 395. g.) najznačajniji bili portreti božanstava i vladara čija je glava najčešće bila idealizirana, a posebno su se isticale oči. Oni, također, tvrde kako je izrada portreta bila izrazito velika, a stilovi različiti. Najčešće je klesanje bilo vrlo mekano kako bi bila istaknuta svilenkasta koža i profinjenost. Likovi su često imali bradu, iako su u stvarnom životu bili obrijani. Kasno razdoblje Rimskog Carstva donosi izrazitu realističnost lica. „Sve mračne strasti – strah, sumnja, okrutnost – ovdje su izašle na vidjelo tako izravno da gotovo ne možemo vjerovati.“ (Janson i Janson, 2003, str. 199). U tim portretima prikazana je agonija rimskog svijeta, potresenost i prijetnja.

Slika 13. Portret Rimljanina, oko 80. g. pr. Kr., mramor.

Slika 14. Portret cara Konstantina, oko 325-370, mramor.

3.3. Srednji vijek

Raspadanjem Rimskog Carstva u trećem stoljeću, kiparstvo ima sve manje važnu ulogu. Janson i Janson (2003) navode da je u ranokršćanskoj umjetnosti bilo zabranjeno idolopoklonstvo i veličanje ljudskih likova i da su bili dozvoljeni jedino plitki reljefi, iako su u isto vrijeme carevi i vladari zadržali stari običaj da podižu svoje kipove i portrete na javnim mjestima. „Međutim, nakon 450. godine vanjska sličnost ustupa sličnost duhovnom idealu, koji je ponekad snažno izražajan, ali i sve bezličniji. U idućih gotovo tisuću godina neće u likovnim umjetnostima biti portreta u grčko-rimskom smislu.“ (Janson i Janson, 2003, str. 247). Glava je slična maski, nema realizma i „više nalikuje na duha, nego na čovjeka od krvi i mesa.“ (Janson i Janson, 2003, str. 247). Ovdje je grčka tradicija kiparstva bila završena.

Interes za kiparstvo ponovno se javlja u 10. stoljeću u romanici, no kako je crkva tada imala vodeću ulogu, ono ostaje vezano za crkvu i crkveno graditeljstvo. Većina tih kiparskih djela nisu bili samostojeći kipovi, već su bili zapravo reljefi, niži ili viši na crkvenim oltarima, portalima, dovratnicima, zidovima, lunetama itd.

Prema Jansonu i Jansonu (2003), kiparska obnova javlja se u doba gotike, otprilike od 12. i 13. stoljeća. Iako je još uvijek bila vezana većinom uz crkveno graditeljstvo, interes za kiparstvo bio je najveći od antičkog vremena. Sve su češći prikazi ljudskog lika, naravno crkvenih vladara, Krista, Bogorodice, apostola i ostalih biblijskih likova. U ranogotičkoj umjetnosti lica kipova bila su prikazana realistično, s

vidljivim osjećajima. „Osjećamo da među likovima postoji osjećajna spona, sposobnost izražavanja osjećaja pogledom i kretnjama...“ (Janson i Janson, 2003, str. 347). Prema Jansonu i Jansonu (2003), kasniji gotički stil bio je izrazito elegantan, a takvim su ga stvorili pariški majstori oko 1240. na kraljevskom dvoru. Taj stil u narednim desetljećima proširio se i na druge države.

3.4. Renesansa i barok

Nakon razdoblja srednjeg vijeka, koje je po svemu sudeći bilo podosta mračno razdoblje, prema Jansonu i Jansonu (2003), umjetnost pravi preporod doživljava nakon 15. stoljeća u doba renesanse (lat. *renascere* – ponovno rođen) kada ponovno oživljava antika i veliča se umjetnost antičkog doba. Renesansni kipari nisu imali cilj imitirati djela iz antike, već stvoriti jednako dobra ili još bolja djela po uzoru na antičku umjetnost. Janson i Janson (2003) navode da rana renesansa započinje u Italiji. Portreti iz tog doba neminovno podsjećaju na portrete iz Rimskog carstva, izrazito su realistični sa izrazom lica koji pokazuje tjeskobu, patnju, strah. Također navode da umjetnik koji je najviše doprinio povratku antičkog odnosa prema ljudskom tijelu je Donatello čija djela su težila savršenoj građi tijela i glavi koja izražava osobnost, osjećaje i karakter. U kasnijoj renesansi upravo je on bio uzor mnogim kiparima. Vrhunac umjetnosti u renesansi dogodio se u 15.stoljeću u razdoblju visoke renesanse u Italiji, a djela tadašnjih kipara predstavljala su savršenstvo. Prema Jansonu i Jansonu (2003), kipar koji je imao u to vrijeme najveći utjecaj i koji je prema njihovim riječima bio genije zvao se Michelangelo. Glavni motiv bio mu je ljudski lik, a njegova djela bila su klesana iz mramora. On je vjerovao u sukob tijela i duha što je likovima često dalo *pathos* u izrazu lica. Na svim njegovim radovima na licima su prikazane osobnosti i osjećaji poput tuge, odvažnosti, patnje.

Nakon razdoblja renesanse uslijedilo je razdoblje baroka koji je, prema Jansonu i Jansonu (2003), dekorativni stil, raskošan, sa puno ukrasa koji imaju estetsku ulogu. Kipovi talijanskog kipara Gianina Lorenza Berninija imaju izraz lica koje ima ulogu buđenja emocija, naglasak je na nemiru i patetičnosti i često su se tada izrađivali kipovi francuskog vladara Luja XIV., prema Berninijevom nacrtu, i podizali po čitavoj Francuskoj koja je bila najmoćnija država Europe.

Slika 15. Donatello, *David* (detalj), oko 1430-1440, bronca.

Slika 16. Michelangelo, *David* (detalj), oko 1501-1504, mramor.

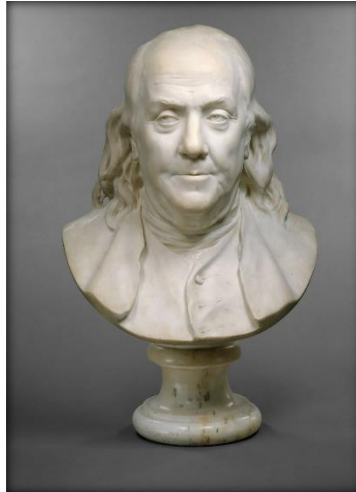

Slika 17. Bernini, G.L., *Luj XIV*, 1665, mramor.

3.5. Moderno doba

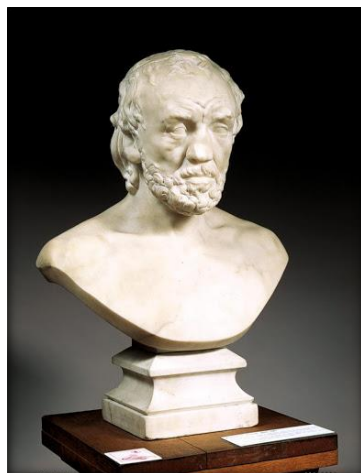
Krajem 18. i početkom 19. stoljeća, u razdoblju neoklasicizma, opet su antička djela bila uzor mnogim kiparima. Janson i Janson (2003) navode kako ponovno postaje važna portretna skulptura za kojom je sve više rasla potražnja. Jean-Antoine Houdon bio je najznačajniji portretist tog doba. Janson i Janson (2003) za njegov stil tvrde da se sastoji u sposobnosti da obične osobe pretvori u prosvjetiteljske likove. Portretirao je mnoge, od običnih ljudi do Voltairea, Georgea Washingtona, Benjamina Franklina itd. i stekao veliku slavu u ono doba.

U isto vrijeme razvijao se i pravac romantizam kojeg karakterizira čežnja za povratkom prirodi, slobodi, ljubavi itd. Janson i Janson (2003) navode kako su portreti često bili idealizirani s karakteristikama koje su imali antički kipovi božanstava.

Slika 18. Houdon, A., *Benjamin Franklin*, 1778, mramor.

Razdoblje realizma i impresionizma dovelo je do oživljavanja umjetnosti, pa tako i kiparstva. Prema Janson i Jansonu (2003), najznačajniji kipar tog vremena bio je Auguste Rodin (1840. – 1917.), a njegov najznačajniji portret je *Čovjek slomljena nosa* kojim je želio uvesti novo estetsko načelo. Rodin je utjecao na mlade Francuske kipare u razdoblju simbolizma koji se pojavio oko 1900. godine, a takav je bio Constantin Meunier. U kiparstvu sve više dolazi do miješanja različitih stilova, više ne postoji jedan stil koji većina vjerno slijedi. Također, u 20. stoljeću kiparstvo sve više postaje apstraktno, no još mu uvijek „nije bilo lako odbaciti teret tradicije.“ (Janson i Janson, 2003, str. 844).

Slika 19. Rodin, A., *Čovjek slomljena nosa*, 1874-75, mramor.

Slika 20.. Meunier, C., *Poprsje ljevača*, 1885, bronca.

3.6. Portretno kiparstvo u Hrvatskoj

Kiparstvo na hrvatskom tlu započinje već u kamenom dobu, no primjerci iz tog doba vrlo su rijetki. Ženski kipić iz Dalja prikaz je ljudskog lika iz tog vremena za koje danas znamo. (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020*). „S osnutkom Isse i Far/os/a na početku IV. st. pr. Kr., grčka je civilizacija prodrla u naš prostor...“ (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020*). Iz tog doba potječe brončana glava božice s dijademom. U doba antike na hrvatskim prostorima izrađuju se i uvoze portreti careva i ostalih istaknutih likova. Jedan od najdragocjenijih portreta iz tog doba je *Solinjanka*, odnosno portret Plautile, zaručnice zloglasnog rimskog cara Karakule, s početka 3. stoljeća. (Švec Španjol, 2014). U starom vijeku hrvatsko kiparstvo, kao i svjetsko, vezano je uz crkvu. U razdobljima romanike, gotike, renesanse i baroka prikazi ljudskih glava mogu se najčešće vidjeti u kiparstvu vezanom uz crkvu, odnosno na portalima, pročeljima, oltarima...

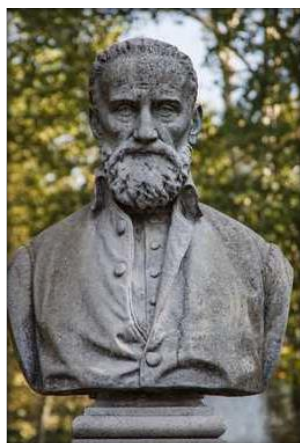

Slika 21. Glava božice Artemide s dijademom, kraj 4. i početak 3. st. pr. Kr., bronca.

Slika 22. Solinjanka, početak 3. st., mramor.

Grgo Gamulin (1999) u svojoj knjizi *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća* navodi kako je hrvatsko kiparstvo u staroj umjetnosti Hrvatske, baš poput cijele povijesti, bilo izlomljeno i diskurzivno i da se uzdiže tek u 19. stoljeću pojavom kipara Vatroslava Doneganija 1867. i Ivana Rendića 1873. Ivan Rendić često je klesao portrete koji bi najčešće stajali na nadgrobnim spomenicima. Još jedan kipar tog vremena koji je izrađivao portrete značajnih osoba bio je Rudolf Valdec. No, kako navodi Gamulin (1999), pravo moderno kiparstvo započinje krajem 19. stoljeća s kiparom Robertom Frangešom Mihanovićem i na početku 20. stoljeća s Ivanom Meštorvićem.

Slika 23. Rendić, I., *Juraj Klović*, 1877-78,
kamen.

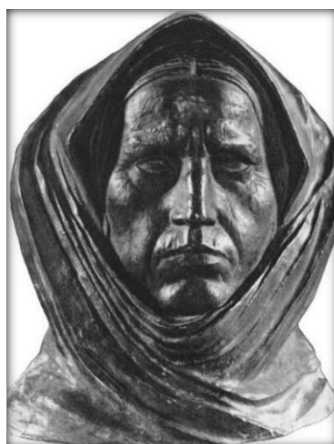

Slika 24. Valdec, R., *Portret Lunačka*,
1905, bronca.

Ivan Meštrović zasigurno je hrvatski najznačajniji kipar. Između svega ostalog, Meštrović je često izrađivao i portrete. Gamulin (1999) navodi kako je jedan od njegovih prvih portreta, koji ga je najavio kao velikog kipara, *Portret Tomislava Krizmana* iz 1904./05. koji karakterizira odmjerenost mase i linija, melankolična opuštenost i osobna karakteristika geste. Značajniji portreti su mu još *Moja mati* (1909, bronca), *Moja majka* (1908, mramor), *Ruža Meštrović* (1915, bronca), kao i *Autoportret* (1932, bronca) i *Posljednji autoportret* (1961, sadra). Meštrović je u svom stvaralaštvu prošao kroz mnoge stilske reference: „od rodinovskog realističkog simbolizma (odnosno impresionističkog) preko bečke secesije, do oslona na klasični svijet antike i renesanse te do srednjovjekovnih asocijacija i ekspresionizma...“ (Gamulin, 1999, str. 187).

Slika 25. Meštrović, I.,
Tomislav Krizman, 1905,
sadra.

Slika 26. Meštrović, I., *Moja
mati*, 1909, bronca.

Slika 27. Meštrović, I., *Ruža
Meštrović*, 1915, bronca.

U isto vrijeme, prema Gamulinu (1999), u sjeni Ivana Meštrovića portrete su izrađivali i Dujam Penić i Grga Antunac, kao i Ivan Mirković. Između svjetskih ratova nekoliko je kipara imalo značajniju ulogu u kiparstvu. Među njima, kipari koji unutar ukupnog stvaralaštva imaju i nekolicinu portreta su Frano Kršinić, Ivo Lozica i Vanja Radauš koji su, zajedno sa Antunom Augustinčićem bili kipari „psihološki motiviranog realizma“. (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020*). Antun Augustinčić izrađuje mnoštvo portreta. Prema Gamulinu (1999), u Augustinčićevim portretima sadržane su najdublje fizionomijske analize i „zaista realističko prodiranje u unutrašnjost modela.“ (Gamulin, 1999, str. 361).

Slika 28. Augustinčić, A., *Portret dr. Luje Novaka*, 1933, bronca.

Slika 29. Augustinčić, A., *Portret Mladena Ivekovića*, 1928, bronca.

Nakon 1950. godine jedan od nositelja novog duha je Kosta Angeli Radovani. (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020*). Time prestaje doba psihološki motiviranog realizma u kiparstvu i portretima. Kosta Angeli Radovani u svom opusu ima vrlo mnogo portretnih skulptura. Gamulin (1999) navodi kako su Radovanijeva djela s početka nastala u realizmu, no ubrzo realizam u djelima nestaje i često mu u portretima masa prevladava fizionomiju. U isto vrijeme portrete su izrađivali i kipari Vojin Bakić i Ksenija Kantoci.

*Slika 30. Angeli Radovani, K., Dobriša
Cesarić, 1951, terakota.*

*Slika 31. Angeli Radovani, K., Portret Krune
prijatelja, 1952, terakota.*

4. PRAKTIČNI DIO – LIKOVNA AKTIVNOST U VRTIĆU

U sljedećem dijelu rada bit će prikazana likovna aktivnost djece pod temom „Moj najbolji prijatelj“. Likovna aktivnost održana je u Dječjem vrtiću „Zvezdica“ u skupini „Gljivice“ s djecom u dobi od 3,5 do 5 godina i u skupini „Sovice“ s djecom u dobi od 6 i 7 godina. U aktivnostima sudjelovalo je ukupno 40 djece. Djeca su nakon promatranja lica svojih najboljih prijatelja iz vrtića izrađivala njihove kiparske portrete u glini.

4.1. Glina – najvažnija kiparska tehnika u radu s djecom

„Glina i djeca pripadaju jedni drugima!“

(Glina za male prstiće, str. 30).

Diana Nenadić-Bilan (1987) navodi kako modeliranje u radu s djecom ima veliki značaj za likovni razvoj djeteta i da ono omogućava djetetu prirodniji i lakši način likovnog predočavanja predmeta iz svakodnevnog života. Materijali poput gline, pijeska, plastelina, glinamola svojom neoblikovanošću i nedovršenošću potiču dijete na oblikovanje.

Glina je materijal koji je zbog svojih karakteristika vrlo pogodan za rad s djecom. Izuzetno je mekana, pokretljiva i elastična što djeci omogućava nesputanu i spontanu igru i istraživanje. Za rad u vrtićima koristi se lončarska glina ili ilovača.

Naročito su rado u njoj radili umjetnici koji su stvarali u djetinjstvu čovječanstva. Njihovoj ruci koja još nije poznavala profinjenih kretanja njegovanog opipa na vršku prstiju, nego sirovu snagu osjeta u dlanu, glina je omogućila da mijese najjednostavnije oblike koje mi danas nazivamo geometrijska tijela i da od njih sastavljaju likove ljudi i životinja. (Peić, 1991, str. 90).

Glina je vrlo mekana i pokretljiva, može se vrlo brzo oblikovati iz jednog oblika u drugi i u radu s glinom djeca, ukoliko pogriješe, vrlo brzo mogu to ispraviti i promijeniti. Djeca mogu glinu gnječiti, mijesiti, otkidati komadiće i spajati ih u nove oblike, mogu praviti udubljenja i razne rupe na njoj. Glina djecu opušta i smiruje, jača njihovo samopouzdanje, potiče ih na kreativnost i razvija koncentraciju, finu motoriku, spretnost i koordinaciju oko – ruka.

4.2. Oblikovanje glinom

Kao što je već navedeno, glinom se može oblikovati na dva načina – modeliranjem i građenjem. Kod dječjeg likovnog stvaranja, oblikovanje glinom u potpunosti je prirodan način izražavanja. Na početku, oni se igraju s glinom, istražuju sve njezine mogućnosti i manipuliraju njome. Likovno izražavanje kod njih je ujedno igra i sam proces rada s glinom pruža im veće zadovoljstvo nego konačan gotov rad.

U prvom susretu s glinom djeca pokazuju veliki interes za sam materijal. Ona glinu gnječe, mijese, plješču po njoj uživajući u dodiru s tim izuzetno podatnim materijalom. Djeca otkrivaju da glinu mogu stanjivati, poravnati, utiskivati, valjati i, naravno, otkidati. U tome nalaze svoje igre, npr. „igru oduzimanja i dodavanja“. (...) Takve jednostavne igre pripremaju djecu za kasnije složenije oblikovanje u glini. (Belamarić, 1986, str. 189).

Plastičko oblikovanje je, kao i crtež, primarni oblik likovnog izražavanja djece. Proizlaze iz iste logike dječjeg mišljenja i „jedan drugog dopunjuju i osnažuju.“ (Belamarić, 1986, str. 194). Djeca koja su vrlo nesigurna u crtanju, u radu s glinom postaju sigurnija, jer sa njome mogu pogriješiti i glina im omogućuje da se opuste, što se kasnije povoljno odražava i na crtež. „Kada dijete crta što je napravilo u glini, njegovi oblici dobivaju jasan smisao.“ (Belamarić, 1986, str. 194).

Razlike u oblikovanju glinom kod djece ovise o dječjoj dobi i njihovim razvojnim mogućnostima. Dobrića Belamarić (1986) u svojoj knjizi *Dijete i oblik* navodi da dijete u dobi od 2 do 4 godine radi prve oblike trganjem komadića gline. Oni često ostaju neoblikovani ili u obliku kuglice, štapića, valjčića, pločice. Ti otrgnuti komadići djeci predstavljaju simbol za konkretni oblik, pojavu, pojam ili element. „Kuglica, štapić i pločica tri su osnovna oblika u dječjoj plastici. Razlika u njihovim oblicima obično svjedoči da je dijete uočilo neke razlike među oblicima koje je promatralo.“ (Belamarić, 1986, str. 190). Djeca mogu oblikovati glinom na taj način da nižu i spajaju elemente po plohi ili da oblike stavljaju uspravljeno u prostor.

Dijete u dobi od 4 do 5 godina elemente gradi na isti način kao u crtežima. Ono kombinira osnovne elemente i gradi složenije simbole, tj. spaja manje komadiće, kuglice, valjčiće kako bi prikazao simbol za neku životinju, osobu, predmet itd. Dijete te dobi sposobno je opaziti određene osobine i bitne dijelove životinja, ljudi ili stvari i sposobno je u glini izraziti primarni dojam o njima.

Djeca u dobi od 5 do 7 godina su, ukoliko često rade s glinom, puno vještija u modeliranju te imaju sposobnost uočavanja i prikazivanja detalja. „Oblici u glini u djece ove dobi postaju određeniji, čvršći i svojim se proporcijama približavaju stvarnim vizualnim vrijednostima.“ (Belamarić, 1986, str. 192). Djeca te dobi više se ne zadovoljavaju simbolima, već njegovim vizualnim obilježjem. Sposobniji su uočiti više dijelova nekog oblika, pokazuju interes za detalje i koriste različite načine povezivanja i sastavljanja oblika, uz pretpostavku da u radu često koriste glinu.

U oblikovanju glinom često se događa, pogotovo u samim počecima, da djeca stanjuju i izdužuju komadiće gline i od njih stvaraju oblike, odnosno „crtaju glinom“ i oblike postavljaju vodoravno na plohu ili okomito u prostor. Prema Belamarić (1986), to je posljedica predočavanja oblika putem crtanja, koje je svakako dominantni oblik likovnog izražavanja djece. Ova faza traje kraće ako im je omogućen češći rad s glinom. „Radeći s glinom, djeca neposredno otkrivaju kakve sve načine oblikovanja omogućuju svojstva tog materijala.“ (Belamarić, 1986, str. 201). U istraživanju gline i njezinih mogućnosti, kroz igru i oblikovanje, pronalaze različite elemente i načine sastavljanja kao i osjećaj za težinu oblika te načine učvršćivanja i lijepljenja. Svojstva gline omogućuju im da sastavljaju manje oblike u cjelinu i na taj način grade neki oblik. Suprotno tome, dijete može oblikovati i jedan cjeloviti komad gline radeći u njemu udubljenja, prošupljenja ili ispupčenja. Ako dijete radi više oblika odjednom, stavlja ih u različite odnose, niže i povezuje. „Svaki oblik, predmet i pojava mogu zainteresirati djecu da rade oblik za oblikom, a da oni međusobno nemaju nikakve veze, nisu ni u kakvom odnosu. Misao djeteta jednostavno skače od oblika do oblika, slučajno ili s nekom unutrašnjom logikom.“ (Belamarić, 1986, str. 206). Ti oblici mogu biti različitih veličina. Ono što je djeci najzanimljivije i najvažnije obično je i veće. No u veličini oblika može se odraziti i dječja nesigurnost, pa tako neka djeca rade prve oblike veće, a kako im ponestaje gline, ti oblici postaju sve manji, ili obrnuto, djeca na početku rade vrlo male oblike, a kako postaju sve sigurnija, tako i ti oblici postaju sve veći.

Belamarić (1986) navodi da djeca, kad oblikuju glinom, ne obraćaju osobitu pažnju na oblikovanje površine i one najčešće ostaju neobrađene i rustikalne. Djeca se otprilike tek s pet godina počinju interesirati za površine i ako je uređenost površine oblika osobito važna i ima određeno značenje, dijete će ipak obratiti pozornost na nju i vrlo pažljivo i fino je obraditi ili ucrtavati različite šare i oblike.

Osim gline, u radu s djecom u vrtićima koriste se još neki materijali kojima se mogu oblikovati volumeni. Jakubin (1999) navodi podjelu prostorno-plastičkih tehnika koja vrijedi u odgojno-obrazovnom radu. Prostorno-plastičke tehnike dijeli na tehnike modeliranja i tehnike građenja. U području modeliranja koriste se glina, glinamol, plastelin, žica, papir-plastika, kaširana papir-plastika, aluminijska folija, a u području građenja papir, drvo, karton, žica i mnogi didaktičko-neoblikovani materijali.

Na jednak način kao i s glinom, odnosno modeliranjem mase, može se raditi s glinamolom i s plastelinom, no oni nemaju u potpunosti jednake karakteristike kao glina i sadrže sintetske komponente. Glinamol je umjetna masa proizvedena u tvornici. Po svojim karakteristikama vrlo je sličan glini, no prilikom rada lakše puca i puno se brže suši. Zbog toga nije podatan, mekan i elastičan poput gline. Za razliku od gline, ne prlja ruke, ne mrvli se kad se osuši i ne puca. Ne peče se, a može ga se i bojiti temperama i lakovima. Zbog svoje cijene i brzog sušenja većinom služi za izradu sitne plastike. Plastelin je, također, umjetno proizvedena masa, no za razliku od glinamola, plastelin dolazi u svim bojama. Podatan je za modeliranje, elastičan, mekan, ne prlja, a na hladnom se mjestu stvrdne. „Za modeliranje jednog oblika treba upotrebljavati jednobojni plastelin, kako bi došla do izražajnosti plastičnost.“ (Jakubin, 1999, str 215).

4.3. Priprema za likovnu aktivnost

Likovna aktivnost kiparskim oblikovanjem pod temom „Moj najbolji prijatelj“ provedena je u dvjema dobnim skupinama – u skupini djece dobi od 3,5 do 5 godina i u skupini djece u dobi od 6 i 7 godina. Glavni motiv koji su djeca promatrala i oblikovala u glini bio je ljudski lik, odnosno njihov najbolji prijatelj iz vrtića. Ovom likovnom aktivnosti željelo se istražiti na koje se sve načine djeca mogu izražavati glinom i na koje načine ju sve mogu oblikovati, utvrditi sličnosti i razlike kod pojedine djece u modeliranju glinom te utvrditi karakteristike dječjih likovnih radova glinom u različitim dobnim skupinama kod oblikovanja ljudskog lika. Cilj aktivnosti koji potječe od same dobrobiti za djecu je taj da djeca razvijaju osjećaj za volumen, oblik, cjelinu i da steknu dodatna iskustva u radu s glinom, da ju oblikuju i modeliraju iz jedne mase te da istražuju njezine mogućnosti. Metode rada koje su

korištene u motivaciji su promatranje, odnosno parcijalno-genetski način promatranja skulpture i analitičko promatranje lica u ogledalu te lica svog najboljeg prijatelja te metoda razgovora i metoda demonstracije. Što se tiče likovne aktivnosti, u realizaciji su se koristile metode rada - razlaganje i građenje, a način rada djece bio je po promatranju i nakon promatranja svog najboljeg prijatelja iz vrtića.

4.4. Motivacija i najava zadatka

Motivacija je morala započeti posjetom skupina skulpturi *Petar IV. Zrinski* (2014) kipara Mihaela Štebiha koja se nalazi u Čakovcu, no zbog izvanredne situacije i posebnih uvjeta rada vrtića, sve posjete i izleti djece odgođeni su do daljnjega. Stoga je odabrana alternativna opcija – promatranje skulpture sa svih strana na fotografijama parcijalno-genetskim načinom.

Slika 32. Mihael Štebih, *Petar IV. Zrinski*, 2014, bronca, Čakovec.

Fotografija koja je prikazana djeci bila je jako zamućena, a svaka sljedeća sve jasnija. Djeca su davala razne odgovore na pitanje „Što bi to moglo biti na slici?“ – pas, patka, drvo itd. Obje su skupine na pretposljednjoj zamućenoj fotografiji pogodile da je na slici čovjek. Starija skupina na posljednjoj je zamućenoj fotografiji odgovorila da se tu radi o kipu, a srednja skupina kad im je prikazana fotografija bez zamućenja. Jedna djevojčica rekla je da je to vidjela u Čakovcu kad je šetala s mamom i tatom te se na nju nadovezalo još dosta djece koji su vidjeli slične kipove. I djeca iz starije i iz srednje skupine znala su da taj kip možemo promotriti sa svih strana i da možemo proći okolo njega. Djeci su bile prikazane fotografije skulpture

sa svih strana, a pomoću prijenosnog računala približavali su detalje. Kako bi analizirali djelo, djeci su bila postavljena pitanja: „Koga ovaj kip prikazuje? Zna li netko kako se zove čovjek koji izrađuje kipove? Što mislite, ima li taj kip više strana ili samo ovu jednu? Što se sve nalazi na njegovu licu? Kakvog mu je oblika lice? Je li okruglo kao lopta? Smije li se ili je tužan? Ima dugu ili kratku kosu? Je li ta kosa kovrčava ili ravna? Pogledaj mu nos, je li velik ili mali? Ima li velike ili male obrve? Jesu li te obrve guste ili rijetke? Gleda li ravno ili u stranu? Što mislite, je li neravna? Sada ćemo neke dijelove malo približiti. Kakvog su mu oblika usne? Smije li se ili je zabrinut? Što mislite, je li taj čovjek bio star ili mlad? Što se sve nalazi na njegovoj odjeći? Kakvog su oblika gumbići?,,

Slika 33. Analiza i promatranje fotografija skulpture u srednjoj skupini.

Slika 34. Analiza i promatranje detalja skulpture u starijoj skupini.

Nakon toga djeci su bila podijeljena mala zrcala. Dobro su pogledali svoje dijelove lica, opipali ih, prošli rukama po cijeloj glavi i vratu te su isprobavali različite izraze lica i grimase. Pitanja koja su im bila postavljena su: *Kakvog je oblika glava? Podsjeća li vas na nešto? Je li okrugla kao lopta? Što je još takvog oblika? Kakvog oblika je vaš vrat? Je li poput valjka? Je li vaš nosić ispupčen ili udubljen? Jesu li vaše oči ispupčene ili udubljene?* U tom djelu motivacije djeci je posebno bilo zanimljivo mijenjati različite izraze lica.

Slika 35. Gledanje u ogledalo i opipavanje dijelova lica – srednja skupina.

Slika 36. Promatranje nosića u ogledalu – srednja skupina.

Slika 37. Isprobavanje različitih izraza lica – starija skupina.

Slika 38. Opipavanje glave sa svih strana – srednja skupina.

Potom su se djeca podijelila u parove sa svojim najboljim prijateljem i na isti način promotrili su lica svojih prijatelja. Do problema je došlo u starijoj skupini kad je troje djece ostalo bez para jer njihovih najboljih prijatelja taj dan nije bilo u vrtiću, a nisu nikako željeli stati zajedno, pa su se pridružili drugim parovima. Djeci su postavljena sljedeća pitanja: *Kakav je oblik lica tvog prijatelja?, Je li mu glava okrugla isto kao i tvoja? Je li mu glava više poput jajeta ili poput lopte? Kakva mu/joj je kosa? Je li duga ili kratka? Je li ista kao i tvoja? Ima li iste oči kao i ti?, Ima li možda rupice na obrazima kad se nasmije? Je li mu nosić veliki ili mali? Je li mu nosić potpuno isti kao i tvoj?*

Slika 39. Promatranje lica svoje prijateljice.

Potom je djeci najavljen zadatak. Najprije im je pokazan komad gline i upitani su znaju li što je to. Djeca iz srednje skupine najprije su rekla da je to plastelin, no objašnjeno im je da je to glina, odnosno jedna vrsta zemlje s kojom se radi na sličan način kao i s plastelinom – mijesi, gnječi, rade se različiti oblici itd. Djeca iz starije skupine više su puta radila s glinom i bila im je dobro poznata. Djeci je rečeno da će i oni danas, poput kipara, moći izraditi jedan kip – lice i glavu svog najboljeg prijatelja.

4.5. Realizacija likovne aktivnosti

Djeca iz srednje skupine najprije su se počela igrati glinom, mijesili su je, trgali na manje komadiće, a tek kasnije su, dodatnim motiviranjem, izrađivali glavu. Gotovo sva djeca iz skupine počela su pritiskati glinu rukama i raditi „palačinkice“. Iz razgovora s njihovom odgajateljicom zaključeno je da djeca uopće nisu dosad radila s glinom, već samo s plastelinom i to vrlo često na način da su na spljoštenu ili izvaljani plastelin utiskivali modlice ili rijetko mijesili plastelin i radili jednostavnije oblike, no ne u određenoj i vođenoj likovnoj aktivnosti. Djeca iz srednje skupine najviše su se usmjerila na oči i usta koje prvo uočavaju na licu. Samo jedna djevojčica usmjerila se na kosu koja omeđuje glavu.

Djeca iz starije skupine, odmah nakon što su dobila glinu, počela su modelirati svog najboljeg prijatelja. Neka djeca uključila su u modeliranje detalje poput naušnica, ukosnica. Djeca iz starije skupine motivacijom su doživjela što znači volumen i to da

je glava okrugla kao kugla. Fokusirali su se na razne detalje na licu, kosu su napravili neravnom utiskivanjem prstića ili pravljenjem sitnih valjčića i spajanjem.

Nekolicina djece, u početku modeliranja, tražila je pomoć jer nisu znali napraviti kosu ili nisu znali napraviti oblik glave ili nosa. Djecu se kod traženja pomoći motiviralo dodatnim pitanjima pomoću kojih su oni došli do odgovora: *„Što smo prije rekli, kakvog nam je oblika glava? Poput čega je okrugla? Je li okrugla poput kugle ili lopte? Pokušaj napraviti kuglu. Kako bi to mogao napraviti? Kad bolje pogledaš kosu, je li ona napravljena od jednog komada ili više sitnih komadića? Je li njezina površina glatka i u potpunosti ravna ili je možda neravna? Opipaj si nosić još jednom, je li on ispučen ili udubljen?“*

Srednjoj skupini ponuđeni su štapići na početku aktivnosti, no zaključeno je da je to bila pogreška jer su neka djeca „crtala“ njima po glini i nisu u početku koristili prste te ih je na to trebalo dodatno poticati. Zbog toga starijoj skupini uopće nisu bili ponuđeni štapići kako bi se mogli usmjeriti na modeliranje prstima. Sve u svemu, djeca su odlično reagirala na aktivnost, raspoloženje je bilo vedro u obje skupine i uživali su modelirajući, istražujući i igrajući se glinom. Nakon što su djeca završila svoje radove, pospremili su za sobom podloge i preostalu glinu i oprali ruke. Na kraju, odigrali su stolnu igru u kojoj su na oblicima lica mogli mijenjati različite oči, usta, obrve...Sa svakim djetetom održan je individualni razgovor o njegovu radu. Svakom djetetu postavljena su pitanja: *„Što smo to danas radili? Kojeg/koju prijatelja/prijateljicu si ti modelirao/modelirala? Kako izgleda tvoj/ tvoja prijatelj/prijateljica? Kakav/kakva je tvoj/tvoja prijatelj/prijateljica?“* Radovi s komentarima izloženi su u hodniku vrtića.

Slika 40. Djevojčica (3,5 g) gradi kosu pomoću manjih komadića.

Slika 41. Djevojčica (4,5 g) lice započinje modelirati na plošan način.

Slika 42. Dječak (6,5 g) modelira lice prijatelja iz jednog komada.

Slika 43. Djevojčica (7 g) spaja detalje na komad gline.

5. DJEČJI LIKOVNI RADOVI

*Slika 44. Rad djevojčice od 3,5 godina.
„To je E. Ima okruglu glavu. To gore je
kosa. Ona je moja.“*

*Slika 45. Rad djevojčice od 3,5 godina.
„To je moj prijatelj D. Ovo okolo okruglo je
kosa. To nutra su oči i nos.“*

Trogodišnja djevojčica (slika 44.) najprije otkida komadiće gline i rukama ih oblikuje u štapiće kojima na podlozi gradi kosu svoje prijateljice. Lice oblikuje tako da rukama pritišće glinu u tanku plohu i ostavlja ga neobrađenim bez detalja.

Djevojčica (slika 45.) trga glinu na komadiće i iz njih radi izdužene pločice te ih spaja na podlozi. Te spojene pločice simbol su joj za kosu koja omeđuje lice čovjeka. Preostalu glinu trga na manje komadiće i spaja ih na jednu hrpu, za njih kasnije govori da su to dijelovi lica – oči i nos. Djevojčica, dakle, uočava detalje na ljudskom licu, no još uvijek ih ne može smisleno izraziti u svom radu.

*Slika 46. Rad dječaka od 4,5 godina.
„Ja sam slagal prijatelja F. On je super
prijatelj. Stalno se igramo. On ima velike
oči.“*

*Slika 47. Rad djevojčice od 5 godina.
„Mi smo slagali prijatelja. To je D. Ona je
dobra prijateljica. Ima usta i oči. To tu se
smeje i kaže zube.“*

Četverogodišnji dječak (*slika 46.*) oblikuje svog prijatelja na debljoj plohi koja predstavlja glavu i time zapravo njegov rad ipak ima volumen u prostoru te nije u potpunosti plošan. Od detalja modelira jedino oči koje prve uočava na ljudskom licu i kojima pridaje najveću važnost. Površine ostavlja neobrađenima.

Petogodišnja djevojčica (*slika 47.*) glinu najprije pritišće rukama. Detalji na licu kojima pridaje važnost su oči i usta, odnosno zubi. Za oči trga komadiće, pravi kuglice i spaja ih na glinu, dok zube pravi tako da utiskuje prstiće u komad gline. Površine ostavlja neobrađenima.

Slika 48. Rad djevojčice od 5 godina.

*„Radili smo čovjeka. Ja sam napravila N.
Ima oči i usta i nos. Ima plavu kosu. Moja
kosa je duga, a njezina je kratka.“*

Slika 49. Rad dječaka od 5 godina.

Djevojčica (*slika 48.*) je shvatila da je glava tijelo koje ima volumen. Najprije se dugo igrala s glinom, mijesila ju je i otkidala komadiće. Zatim je sve komadiće ponovno spojila u jedan komad i pritisnula ga rukama. Detalji koje je na licu napravila su oči, kosa, nos i usta, no svi su teško uočljivi zbog površina koje su ostale vrlo neravne i neobrađene.

Na *slici 49.* rad je dječaka koji ima poremećaj razvoja govora i blaži poremećaj socijalne integracije te ima asistenta. S njime nije bilo moguće odraditi razgovor jer nije mogao ništa reći o svom radu. No tijekom samog rada pokazao je izuzetnu volju. Na glavi, koja je uspravna u prostoru, prikazao je oči koje su utisnute u komad gline. No, prije nego je napravio sami oblik glave, igrao se s glinom i pravio slova i brojeve te ga je trebalo dodatno poticati.

Slika 50. Rad dječaka od 5 godina.

„To je moj prijatelj I. On ima jako kratku kosu. On je dobar prijatelj. Mi se igramo s autićima.“

Slika 51. Rad djevojčice od 6 godina.

„Ja sam radila B. Ona je dobra prijateljica. Mi se igramo skupa u vrtiću i doma.“

Dječak (*slika 50.*) komad gline najprije mijesi, plješće po njoj i istražuje što sve može napraviti s njome. Dodatnim motiviranjem glavu radi u obliku nepravilne kugle. Oči i nos prikazuje na način da utiskuje prstiće u komad gline. Površine ostavlja neobrađenima.

Šestogodišnja djevojčica (*slika 51.*) uočava na licu više detalja u odnosu na djecu mlađe dobi. Glavu radi u obliku kugle, na koju spaja ostale dijelove – oči, nos, usta i kosu. Za oči i nos najprije otkida komadiće gline, pravi kuglice koje na kraju spljošti i pričvrsti na glavu. Zatim radi štapić i spaja ga u obliku slova „U“ te joj on predstavlja usta. Kosu oblikuje pomoću malih valjčića koje spaja na vrhu glave.

Slika 52. Rad dječaka od 6 godina.

„Ja sam napravil D. kak se splašil.“

Slika 53. Rad dječaka od 6 godina.

„Radili smo najboljeg prijatelja. To je N. Ima velike oči. Mi se igramo stalno. N. se smeje.“

Dječak (*slika 52.*) oblikuje komad gline i modeliranjem i građenjem. Oči modelira na način da utiskuje prste. Na isti način modelira i usta kojima prikazuje kako se prijatelj preplašio. U ovom radu želio je prikazati tu emociju, ali ne modelira nos jer mu on očito u tom trenutku nije bio važan i nije ga imao gdje smjestiti. Od preostalih komada gline napravio je uši.

Dječak (*slika 53.*) svog prijatelja oblikuje građenjem. Oči, usta i zubi neproporcionalni su u odnosu na cijelu glavu. Oči gradi na način da prvo napravi kuglice i lagano ih pritišće i spljošti. Usta gradi od velikog zaobljenog valjka. Preostalu glinu oblikuje u manje pločice koje mu predstavljaju zube.

Slika 54. Rad dječaka od 6,5 godina.

„Ja sam napravil E. Mi se igramo. On je dobar.“

Slika 55. Rad dječaka od 6,5 godina.

„Radili smo čovjeka s blatom. Ja sam napravil D. On se dobro ponaša. Sedi tam za okruglim stolom.“

Dječak (*slika 54.*) modelira komad gline na način da pravi ispupčenja i udubljenja pomoću svojih prstića. Površine ostavlja neobrađenima. U izradu lica uključuje detalje poput očiju i ušiju koje utiskuje, nos koji izvlači iz komada te usta koja modelira tako da dugim potezom prstom otkida komad gline.

Dječak (*slika 55.*) modelira svog prijatelja tako da izvlači glinu ili u njoj pravi udubine. Najprije radi glavu u obliku kugle u kojoj tada radi intervencije. Oči su udubljene, a nos ispupčen. Površine lica ostavlja neobrađenima, a kosu radi tako da izvlači manje dijelove gline te taj dio postaje neravan.

Slika 56. Rad djevojčice od 6,5 godina.

„Radili smo glavu od prijatelja. To je E. Ima kovrčavu kosu i lijepo crta.“

Slika 57. Rad dječaka od 7 godina.

„To je moj prijatelj Š. On ima velike uši i tu gore pikastu kosu. To mi je namegnul.“

Djevojčica (*slika 56.*) pokazuje izuzetan smisao za rad s likovnim materijalima. Glavu prijateljice radi iz komada gline u koji utiskuje oči i izvlači nos. Na glavu gradi manje valjčice koja najprije zaobljuje kako bi njima prikazala kosu. Na kraju cijelu glavu stavlja na valjak koji predstavlja vrat. Površine lica lagano zaglađuje, no većina ih ostaje neobrađena.

Sedmogodišnji dječak (*slika 57.*) modelira komad gline pravljenjem udubljenja i ispupčenja. Usmjerava se na kosu koja je neravna i hrapava. Oči udubljuje dok uši izvlači iz komada gline i stanjuje među prstićima.

Slika 58. Rad djevojčice od 7 godina.

„Radili smo svoje prijatelje. Ja sam radila L. Ona ima repa, šiške i naušnice. Ona je uvijek vesela i volim se igrati s njom.“

Sedmogodišnja djevojčica (*slika 58.*) je pokazala je izuzetan smisao za detalje i općenito za modeliranje. Najprije gotovo savršeno oblikuje glavu na koju utiskuje

rupe za oči i u njih tada još stavlja male kuglice gline. Uši spaja na glavu, a na njih još spaja i sitne kuglice koje predstavljaju naušnice. Veliki spljošteni komad spaja na glavu i gradi kosu te ju dodatno obrađuje prstima. Veći komad gline u obliku valjka spaja na kosu kako bi prikazala kosu skopčanu u rep. Nos oblikuje tako da radi kuglicu koju pritišće između prstiju i spaja na glavu.

5.1. Zaključna misao

Djeca su u svojim radovima koristila različite oblike oblikovanja gline – otkidanje dijelova, pravljenje rupa u glini i izvlačenje gline te građenje manjih komadića gline. Trogodišnjaci su na podlozi spajali manje komadiće i gradili ih na plošan način te su uključili puno manje detalja. Djeca od četiri i pet godina na licu uočavaju više detalja – oči, usta, nos, no još uvijek su im radovi podosta plošni. Često oči i nos naprave na način da pritisnu prstić u komad gline, što se može povezati s crtežom jer njih često crtaju kao kružice, a crtež im je ipak primarni oblik likovnog izražavanja. Skoro sva djeca iz srednje skupine na početku su pravila „palačinkice“ zbog toga što su u radu s takvim materijalima dosad radili tako da su izvaljali komad plastelina i u njega utiskivali modlice, a oblikovanje prstićima koristili su vrlo rijetko. Starija djeca u svoj rad uključila su mnoge detalje, a neki su oblikovali površinu te su im ti detalji često bili proporcionalni u odnosu na glavu.

6. ZAKLJUČAK

Rad s kiparskim materijalima posebno je važan za dječji razvoj. Glina je materijal koji je zbog svoje podatnosti, mekoće i elastičnosti vrlo pogodan za rad s djecom u predškolskim ustanovama. Ona djecu opušta, potiče ih na istraživanje i manipuliranje materijalom dok istovremeno utječe na cjelokupan razvoj djeteta. Analizom dječjih radova, koji su proizašli iz likovne aktivnosti, može se zaključiti da se teorija iznesena u radu podudara s praksom. Sve karakteristike dječjih radova glinom navedene u teorijskom dijelu rada, potvrđene su u praktičnom dijelu rada. Kako je dijete starije, sposobnije je prikazati više detalja, oblici mu postaju čvršći i određeni te su puno vještiji u radu, sposobni su prikazati volumen tijela u prostoru. Osim samog rada i uživanja u njemu, bitan im je i cilj, odnosno krajnji rad koji je proizašao iz aktivnosti. Mlađa djeca, odnosno djeca od tri ili četiri godine sposobna su uočiti detalje, no često prikazuju samo one koje smatraju najvažnijima (oči na licu) i koji su im privukli posebnu pozornost (kosa). Ipak, bez obzira na godine, svako je dijete individua za sebe što znači da će svako dijete, u skladu sa svojim razvojnim karakteristikama, a posebice kognitivnim i karakteristikama fine motorike, modelirati glinom na sebi svojstven način. Djeci treba omogućiti česti rad s glinom jer iz njega mogu proizaći jedino dobrobiti koje utječu na djetetov likovni, ali i cjelokupni razvoj.

LITERATURA

Knjige:

1. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Brilliant, R. (1991). *Portraiture*. London: Reaktion Books.
3. Došen Dobud, A. (1995). *Malo dijete – veliki istraživač*. Zagreb: Alinea.
4. Gamulin, G. (1999). *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća*. Zagreb: Naprijed.
5. Jakubin M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.
6. Janson, H.W., Janson, A.F. (2003). *Povijest umjetnosti: dopunjeno izdanje*. Varaždin: Stanek.
7. Peić M. (1991). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.

Članci i znanstveni radovi:

1. Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17(62-63), 2-8. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737> [28.4.2020.]
2. Beneta, Ž., Bucković, I., Vekić-Kljaić, V., Boštjančić, M., Rogulj, E., Jedrejčić, E., Gršković, J. (2010). Kiparske tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17(62-63), 30-37. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124745> [19.4.2020.]
3. časopis Young Children (1999). Glina za male prstiće. *Dijete, vrtić, obitelj*, 5 (17), 29-30. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183959> [24.5.2020.]
4. Nenadić-Bilan, D. (1987). Modeliranje i neoblikovani materijali u likovnom radu s predškolskom djecom. *Radovi (Sveučilište u Splitu. Filozofski fakultet Zadar. Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije)*, 26 (13), 267-274 Preuzeto s <https://pdfs.semanticscholar.org/fe64/7ed25405668dadb1f1de9639e3210149e5bc.pdf> [24.5.2020.]
5. Švec Španjol, S. (2014). Dragocjeno hrvatsko blago. *Vijenac*. 524. Preuzeto s <http://www.matica.hr/vijenac/524/dragocjeno-hrvatsko-blago-23069/> [30.5.2020.]

Stranice s interneta:

1. kiparstvo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Preuzeto s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31555> [16.5.2020.]
2. Kiparstvo – osnovni elementi. Kiparstvo / Sculpture. Preuzeto s <https://kiparstvo.wordpress.com/2010/12/13/kiparstvo-osnovni-elementi/> [24.5.2020.]
3. portret. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Preuzeto s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49611> [24.5.2020.]
4. Rogers R.L. (2019). Sculpture. *Encyclopaedia Britannica*. Encyclopaedia Britannica, inc. Preuzeto s <https://www.britannica.com/art/sculpture> [24.5.2020.]

POPIS SLIKA

- *Slika 1.* Brancusi, C., *Torzo mlade djevojke*, 1922, kalcit; monolitna masa. Preuzeto s <https://www.harvardartmuseums.org/article/a-peek-into-our-collections-torso-of-a-young-girl> (19.6.2020.)
- *Slika 2.* Sasaki, M., *Oblik i bez oblika No.2*, 2020, drvo (žuti cedar); udubljeno-ispupčena masa. Preuzeto s <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Abstract-Wood-Sculpture-Form-and-Formless-No-2-Yellow-Cedar-Freestanding-Modern-Contemporary-Original-Dynamic/1005553/4365144/view> (19.6.2020.)
- *Slika 3.* Hepworth, B., *Ovalna skulptura (No. 2)*, 1943, gips na drvenoj podlozi; prošupljena masa. Preuzeto s <https://www.tate.org.uk/art/artworks/hepworth-oval-sculpture-no-2-t00953> (19.6.2020.)
- *Slika 4.* Nagae, S., *Ljepota u obliku*, 2014, porculan; plošno istanjena masa. Preuzeto s <https://busy.org/@oen/movement-through-form-ceramic-sculptures-by-japanese-artist-shigekazu-nagae> (19.6.2020.)
- *Slika 5.* Bullivant, B., *Skulptura konja od žice*, 2011, žica; linijski istanjena masa. Preuzeto s <https://fineartamerica.com/featured/horse-wire-sculpture-bud-bullivant.html> (22.6.2020.)
- *Slika 6.* Vladec, R., *5. Ulanska pukovnija u Varaždinu*, 1912, bronca; niski reljef.. Preuzeto s <http://partage.muio.hr/?object=details&id=2567> (19.6.2020.)
- *Slika 7.* Gipsana lubanja iz Jerihona, oko 700. g. pr. Kr. Preuzeto s <https://sites.google.com/site/deathsiteemilygraves/skulls-of-jerico> (19.6.2020.)
- *Slika 8.* *Poprsje vezira Ankh-hafa*, oko 2520. g. pr. Kr., vapnenac. Preuzeto s <http://classicalchopped2.artinterp.org/omeka/items/show/5> (19.6.2020.)
- *Slika 9.* *Nefertiti*, oko 1345. g. pr. Kr., vapnenac. Preuzeto s <https://archaeology-travel.com/artefacts/bust-of-nefertiti/> (19.6.2020.)
- *Slika 10.* *Ženska maska iz Uruka*, oko 3000-2900. g. pr. Kr., vapnenac. Preuzeto s <https://www.ancient.eu/image/10265/the-mask-of-warka-at-the-iraq-museum/> (19.6.2020.)
- *Slika 11.* *Rampinova glava*, oko 560. g. pr. Kr., mramor. Preuzeto s <https://www.art.com/products/p27986383932-sa-i8441345/the-rampin-rider-or-rampin-horseman-sculpture-from-the-acropolis-of-athens-detail-head.htm> (19.6.2020.)

- *Slika 12. Portret dječaka*, oko 330. g. pr. Kr., bronca. Preuzeto s <https://www.ancient.eu/article/1030/etruscan-bronze-sculpture/> (19.6.2020.)
- *Slika 13. Portret Rimljanina*, oko 80. g. pr. Kr., mramor. Preuzeto s <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/ancient-mediterranean-ap/ap-ancient-rome/a/head-of-a-roman-patrician> (19.6.2020.)
- *Slika 14. Portret cara Konstantina*, oko 325-370., mramor. Preuzeto s <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/252884> (19.6.2020.)
- *Slika 15. Donatello, David* (detalj), oko 1430-1440, bronca. Preuzeto s https://sheffieldgenderhistory.files.wordpress.com/2017/02/david_detail01.jpeg (19.6.2020.)
- *Slika 16. Michelangelo, David* (detalj), oko 1501-1504, mramor. Preuzeto s <https://mymodernmet.com/michelangelo-david-facts/> (19.6.2020.)
- *Slika 17. Bernini, G.L., Luj XIV*, 1665, mramor. Preuzeto s [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Versailles_salon_de_Diane_buste_de_Louis_XIV_Bernin_\(1665\)_03.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Versailles_salon_de_Diane_buste_de_Louis_XIV_Bernin_(1665)_03.jpg) (19.6.2020.)
- *Slika 18. Houdon, A., Benjamin Franklin*, 1778, mramor. Preuzeto s <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/208578> (22.6.2020.)
- *Slika 19. Rodin, A., Čovjek slomljena nosa*, 1874-75, mramor. Preuzeto s <http://www.musee-rodin.fr/en/collections/sculptures/man-broken-nose> (19.6.2020.)
- *Slika 20. Meunier, C., Poprsje lijevača*, 1885, bronca. Preuzeto s <https://alchetron.com/Constantin-Meunier> (19.6.2020.)
- *Slika 21. Glava božice Artemide s dijademom*, kraj 4. i početak 3. st. pr. Kr., bronca. Preuzeto s <http://vis-info.blogspot.com/2014/11/broncana-glava-grcke-bozice-artemide.html> (19.6.2020.)
- *Slika 22. Solinjanka*, početak 3. st., mramor. Preuzeto s <file:///C:/Users/Kristina%20Novak/Downloads/Buzov.pdf> (19.6.2020.)
- *Slika 23. Rendić, I., Juraj Klović*, 1877-78, kamen. Preuzeto s <https://statues.vanderkrogt.net/object.php?webpage=ST&record=hr021> (19.6.2020.)
- *Slika 24. Valdec, R., Portret Lunačeka*, 1905, bronca. Preuzeto s <http://partage.muohr.hr/?object=details&id=1918> (19.6.2020.)

- *Slika 25.* Meštrović, I., *Tomislav Krizman*, 1905, sadra. Preuzeto s <https://mestrovic.hr/izazov-moderne-zagreb-bec-oko-1900/> (19.6.2020.)
- *Slika 26.* Meštrović, I., *Moja mati*, 1909, bronca. Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40326> (19.6.2020.)
- *Slika 27.* Meštrović, I., Ruža Meštrović, 1915. bronca. Preuzeto s <http://artportraiture.blogspot.com/2010/05/ivan-mestrovic-ruza-mestrovic-klein.html> (19.6.2020.)
- *Slika 28.* Augustinčić, A., *Portret dr. Luje Novaka*, 1933, bronca. Preuzeto s <http://gaa.mhz.hr/unutarnji-s93> (19.6.2020.)
- *Slika 29.* Augustinčić, A., *Portret Mladena Ivekovića*, 1928, bronca. Preuzeto s <http://gaa.mhz.hr/unutarnji-s93> (19.6.2020.)
- *Slika 30.* Angeli Radovani, K., *Dobriša Cesarić*, 1951, terakota. Preuzeto s <https://artsandculture.google.com/asset/portrait-of-dobri%C5%A1a-cesari%C4%87-kosta-angeli-radovani/HQEeyDcoVZ6nxw> (19.6.2020.)
- *Slika 31.* Angeli Radovani, K., *Portret Krune prijatelja*, 1952, terakota. Preuzeto s <https://mozks-zzh.com/mozks/wp-content/uploads/2020/05/HRVATSKO-KIPARSTVO-20-STOLJE%C4%86A.pdf> (19.6.2020.)
- *Slika 32.* Mihael Štebih, *Petar IV. Zrinski*, 2014, bronca, Čakovec. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 33.* Analiza i promatranje fotografija skulpture u srednjoj skupini. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 34.* Analiza i promatranje detalja skulpture u starijoj skupini. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 35.* Gledanje u ogledalo i opipavanje dijelova lica – srednja skupina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 36.* Promatranje nosića u ogledalu – srednja skupina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 37.* Isprobavanje različitih izraza lica – starija skupina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 38.* Opipavanje glave sa svih strana – srednja skupina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 39.* Promatranje lica svoje prijateljice. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 40.* Djevojčica (3,5 g) gradi kosu pomoću manjih komadića. Izvor: osobna arhiva

- *Slika 41.* Djevojčica (4,5 g) lice započinje modelirati na plošan način. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 42.* Dječak (6,5 g) modelira lice prijatelja iz jednog komada. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 43.* Djevojčica (7 g) spaja detalje na komad gline. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 44.* Rad djevojčice od 3,5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 45.* Rad djevojčice od 3,5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 46.* Rad dječaka od 4,5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 47.* Rad djevojčice od 5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 48.* Rad djevojčice od 5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 49.* Rad dječaka od 5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 50.* Rad dječaka od 5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 51.* Rad djevojčice od 6 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 52.* Rad dječaka od 6 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 53.* Rad dječaka od 6 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 54.* Rad dječaka od 6,5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 55.* Rad dječaka od 6,5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 56.* Rad djevojčice od 6,5 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 57.* Rad djevojčice od 7 godina. Izvor: osobna arhiva
- *Slika 58.* Rad dječaka od 7 godina. Izvor: osobna arhiva

ŽIVOTOPIS

Ime mi je Kristina Novak, rođena sam 3. svibnja 1996. godine u Čakovcu. Godine 2011. završila sam Osnovnu školu Dr. Ivana Novaka Macinec i tada upisala Gimnaziju Josipa Slavenskog Čakovec koju sam završila 2015. godine kada sam položila i državnu maturu. Godine 2017. upisala sam Učiteljski fakultet u Zagrebu, Odsjek u Čakovcu, smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje koji sada privodim kraju. Imam četverogodišnju djevojčicu s kojom volim provoditi vrijeme, igrati se, plesati, pjevati, čitati priče i slikovnice, a posebno crtati i slikati. Smatram se vrlo kreativnom osobom, veselom i pozitivnom, a volim pjevati i plesati te slikati i crtati.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Kristina Novak, studentica Učiteljskog fakulteta u Zagrebu (Odsjek u Čakovcu), smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, izjavljujem i potvrđujem vlastoručnim potpisom da sam samostalno, pod mentorstvom izv. prof. mr. art. Kristine Horvat Blažinović te uz upotrebu navedene literature, izradila ovaj završni rad pod naslovom *Kiparske likovne aktivnosti u vrtićima - portret*.

Potpis:
